

CENTRUL ROMÂN
DE POLITICI EUROPENE
CRPE
DEBATING EUROPE, PROVIDING EXPERTISE

foreign policy association

APE
asociația pentru politică externă

Cum poate susține Bucureștiul agenda pro-europeană și reformatoare în Republica Moldova

Autori: Victor Chirilă, Bianca Toma, Alexandru Damian

Iulie 2021

Executiv

Republica Moldova intră, după rezultatul alegerilor din iulie care aduce unui președinte reformatoarea majoritate parlamentară pro-europeană, într-o nouă etapă de reconstrucție. Nu îi lipsesc partenerii externi care deja și-au anunțat susținerea. România are un rol crucial în sprijinul Chișinăului - direct prin asistență financiară sau proiecte strategice și, indirect, prin susținerea reformelor ce vor fi asumate de actuala putere. Centrul Român de Politici Europene și Asociația de Politică Externă au analizat prioritățile asumate prin Parteneriatul Strategic România - Republica Moldova lansat la 27 aprilie 2010, acțiunile recente ale Bucureștiului și nevoile imediate ale Chișinăului și publică astăzi prioritățile de acțiune pe termen scurt pentru susținerea agendei reformatoare a Republicii Moldova.

Pe parcursul unui deceniu de Parteneriat Strategic, România a devenit principalul partener comercial și un influent aliat politic al Republicii Moldova, s-a afirmat ca un activ și fidel susținător al Chișinăului în cadrul UE și se numără astăzi printre cei mai importanți parteneri de dezvoltare ai Republicii Moldova. Totuși, lipsa unor reforme autentice în direcția avansării agendei europene a Republicii Moldova nu a permis valorificarea deplină a potențialului Parteneriatului Strategic.

Alegerea Maiei Sandu în calitate de Președinte al Republicii Moldova, în noiembrie 2020, și victoria Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) la alegerile parlamentare din 11 iulie 2021 au schimbat radical contextul politic, oferind Bucureștiului și Chișinăului șansa de a relansa Parteneriatul Strategic pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, trasând noi perspective pentru evoluția de mai departe a parteneriatului bilateral.

Această victorie cu repetiție creează așteptarea ca Republica Moldova să adopte rapid o agendă pro-reforme, va da un impuls puternic luptei anticorupție și să decupleze sistemul corupt de la Chișinău de la resursele statului. Rezistența la reforme este însă extrem de ridicată într-o țară cangrenată de corupție și crimă organizată, iar câștigarea alegerilor dă doar un prim semnal că puterea nu mai este concentrată în mâinile unui grup redus de oligarhi și că, după foarte mulți ani, Chișinăul își poate asuma cu adevărat mesajul anticorupție.

O asemenea schimbare de paradigmă va întâmpina rezistență atât din interiorul sistemului, cât și din afara sa. Există mulți actori care își doresc menținerea Moldovei într-o zonă gri. Nu este mai puțin adevărat că Moldova are nevoie de o resursă umană extrem de bine pregătită pentru a putea gestiona o agendă reformatoare, iar această resursă este din ce în ce mai limitată într-o țară afectată masiv de migrație și de corupție sistemică. Acei reformiști dispuși să susțină agenda promovată de Maia Sandu vor fi greu de găsit în administrația publică, sistemul judiciar sau în companiile de stat din Moldova, dar și în afara sistemului public.

De asemenea, este de văzut nivelul de ambiție pe care PAS și-l va asuma politic pe temele majore și mai ales ce va putea livra din ceea ce și-a propus. Un partid tânăr, cu oameni bine intenționați, dar fără experiența administrării unor sisteme publice, nereformate, nu va putea arăta rapid rezultate. Democrația politică, disputele inerente guvernării, la care fără îndoială se vor adăuga bruiaje ale forțelor anti occidentale și anti reforme, vor pune la încercare coerența și eficiența guvernării.

Republica Moldova are nevoie, mai mult ca oricând, de suportul României, al Uniunii Europene și al Statelor Unite pentru implementarea agendei reformatoare promise de Maia Sandu. Susținerea Republicii Moldova de către București trebuie să continue și chiar să fie accelerată cu asistență

tehnică și financiară contra progrese pe agenda reformistă. Maia Sandu reprezintă cel mai bun garant al reformelor potențiale de la Chișinău, însă agenda Bucureștiului, dacă susține cu adevărat o mișcare pro-reforme la Chișinău, trebuie să se concentreze pe un suport real, dezinteresat, care să impulsioneze parcursul european al Chișinăului. Agenda și calculele unor politicieni de la București care, până recent, nu doar că nu au dat nicio șansă victoriei Maiei Sandu, dar au și ignorat programul său anticorupție, s-au dovedit a fi complet eronate.

Ceea ce Maia Sandu a reușit la Chișinău, să pună în plan secund clivajele promovate intens de Federația Rusă și să propună o agendă și un mesaj anticorupție, urmate de un sprijin popular masiv, trebuie sprijinit și de București în strategia sa pentru Moldova. Așa cum spuneam în urmă cu cinci ani, imediat ce un politician reformator a intrat în lupta politică de la Chișinău - Maia Sandu în alegerile prezidențiale în 2016 - rămâne valabil pentru București: România trebuie să susțină europenizarea și reformarea prin deoligarhizare a Moldovei în timp ce politicienii de la București trebuie să înceteze să mai folosească electoral Chișinăul.

CRPE și APE și-au propus ca după 10 ani de Parteneriat Strategic România-Republica Moldova să vină cu o evaluare, din perspectiva societății civile, a ceea ce a adus această agendă bilaterală pe fiecare din obiectivele ei majore, să arate sincope și cauzele lor dar și să vină cu propuneri pentru viitor. Este limpede că provocărilor la care Parteneriatul Strategic și-a propus să le răspundă acum 10 ani sunt diferite față de cele de acum și din viitor. În această evaluare primează urgența unor măsuri și adaptarea unor inițiative la nevoi imediate din agenda reformatoare pe care Chișinăul promite să o livreze cu ajutorul majorității parlamentare obținută istoric în urma alegerilor din 11 iulie.

1. O nouă înțelegere în locul Acordului de 100 de milioane de Euro

Acordul între Guvernul României și cel al Republicii Moldova privind programul de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 milioane de euro semnat în aprilie 2010 nu mai este valabil din martie anul acesta. Este nevoie de negocierea unui nou acord, iar discuțiile ar trebui să înceapă imediat după instalarea noului guvern de la Chișinău. El a fost gândit să susțină financiar proiecte strategice și de anvergură pentru Republica Moldova.

La zece ani de la intrarea în vigoare a acestui acord, însă, aproximativ 60 de milioane de euro din acest fond au rămas necheltuite. Jocul dublu al fostei puteri politice de la Chișinău care a mimat reformele alături de scandalurile de corupție care au devastat economia țării au adus, rând pe rând, blocarea asistenței financiare și condiționalități suplimentare pentru ca ajutorul extern dedicat Republicii Moldova să poată fi acordat. Ca stat membru UE, România nu putea proceda altfel. Cu toate insistențele părții române, guvernul de la Chișinău nu a răspuns în timp util Bucureștiului, nu a acceptat condiționalități care să stimuleze reforme esențiale astfel că prelungirea acordului nu a mai fost posibilă.

2. Un fond de dezvoltare pentru Republica Moldova

Disponibilitatea guvernului de la București de a acorda asistență financiară rambursabilă, în valoare de 150 de milioane de euro, nu a fost nici ea pe deplin valorificată. Crearea unui *fond de dezvoltare* pentru Republica Moldova ar avea rolul de a sprijini, complementar sau în extenso, reforme pe care Chișinăul și le va asuma prin Planul de redresare economică. Sprijinit de UE, cu o

valoare de 600 de milioane de euro, acest plan vine cu asistență macro-financiară, investiții și subvenții pentru redresarea post-COVID. Experți apropiați forțelor reformiste de la Chișinău au declarat, pentru CRPE și APE, că fondurile din asistența rambursabilă ar trebui valorificate în proiecte de importanță strategică pentru Republica Moldova, și nu doar ca suport bugetar.

De asemenea, este importantă identificarea, din obiectivele Planului de redresare, a priorităților ce pot fi sprijinite de București. Un nou angajament privind asistența financiară bilaterală rambursabilă și nerambursabilă poate fi parafat până în martie 2022 cu toate aprobările necesare în Parlament. Este de așteptat ca Republica Moldova să negocieze un nou program de cooperare cu FMI, care va debloca pachetele de asistență financiară și va trimite un semnal de credibilitate partenerilor strategici și investitorilor români și străini. Bucureștiul, la rândul său, în negocieri strânse cu partea moldovenească, trebuie să stabilească domeniile și prioritățile de intervenție pe care și le poate asuma.

3. Finalizarea unor proiecte majore, de impact, pentru Republica Moldova

Avansarea și finalizarea proiectelor strategice de infrastructură mari care ar asigura conectarea Republicii Moldova prin România la sistemul energetic și spațiul economic comun al UE sunt cruciale pentru securitatea energetică și independența Republicii Moldova. România, cu fonduri proprii și cu contribuția substanțială a Uniunii Europene și a creditorilor internaționali, a reușit să finalizeze părți importante din aceste obiective.

Gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău, finalizat în iulie 2020, a crescut gradul de interconectare și contribuie la diversificarea surselor de energie, extrem de importantă pentru Republica Moldova. Acest interconnector, care leagă Republica Moldova la sistemul de transport de gaz European, este un pas important în asigurarea independenței energetice și a securității aprovizionării pentru o țară care în proporție de 90% depinde de sursele de energie rusești. În prezent, însă, gazoductul Iași-Ungheni-Chișinău are o capacitate de funcționare în proporție de 60-70%, fiind necesare realizarea unor lucrări tehnice adiționale pentru utilizarea plină a acestuia. Alimentarea sa și sustenabilitatea livrărilor rămân, de asemenea, provocări la care România și planurile UE de conectare la sisteme alternative nu au încă răspunsuri clare.

Este nevoie, de asemenea, de accelerarea lucrărilor de conectare a sistemului energetic al Republicii Moldova la Rețeaua europeană de operatori ai sistemelor de transport a energiei electrice (ENTSO-E), proiect inițiat în parteneriat cu România. Cât privește integrarea infrastructurii de transport rutier cu România și UE, se impune realizarea cât de curând posibil a proiectelor privind consolidarea podului rutier Galați – Giurgiulești, reabilitarea podului feroviar Galați – Giurgiulești, construcția podurilor rutiere de la Leova și de la Ungheni care, ulterior, va conecta Republica Moldova la Autostrada Unirii.

4. Investiții și sprijin pentru economia Republicii Moldova

Investițiile strategice ale companiilor românești în Republica Moldova, fie cele cu capital majoritar de stat, fie cele private, sunt modeste. S-a discutat intens la București despre participarea companiilor românești în domenii strategice din Republica Moldova (gaz, energie, telecomunicații), însă, în continuare, Chișinăul rămâne dependent de gazul rusesc și energia electrică provenită de la centrala electrică Cuciurgan din Transnistria.

Această realitate este în antiteză cu creșterea anuală a comerțului dintre cele două state. Bucureștiul trebuie să-și asume un program de investiții în economia moldovenească, în special în sectoarele strategice, și să susțină companiile private prezente în România să-și extindă activitatea peste Prut. Există argumente pertinente pentru reținerea cu care Bucureștiul s-a implicat – deficitul democratic, scandaluri majore de corupție, sistemul bancar expus spălărilor de bani, justiție subordonată politic. Însă planurile și ambițiile nu sunt nici ele pe măsura nevoilor și al potențialului.

În afara acestor obiective, mare parte deja avansate, este nevoie de identificarea de proiecte de impact de mare necesitate pentru cetățenii Republicii Moldova. Donațiile de vaccinuri într-o perioadă în care nevoia era uriașă, ajutorul acordat de România agricultorilor din Republica Moldova confrunțați cu secetă în 2020 constând în motorină (un total de 6.000 de tone de motorină a fost promis sub formă de ajutor) sunt foarte apreciate, au precizat oficialii de la Chișinău consultați de CRPE și APE.

5. Asistență în domeniul medical pentru limitarea pandemiei COVID-19

Republica Moldova s-a confruntat cu o penurie a vaccinurilor împotriva COVID-19, campania de vaccinare fiind inițiată târziu și doar după donațiile consistente oferite de România, țările UE, Statele Unite sau cele provenite prin platforma COVAX. Pandemia a subliniat din nou limitele tehnice, financiare și de resurse umane ale sistemului medical de la Chișinău, afectat de o migrație masivă a personalului medical către România și alte țări UE și de lipsa echipamentelor esențiale (ventilatoare, paturi ATI, laboratoare). Această penurie s-a resimțit, în special, la nivel raional unde spitalele din Republica Moldova au fost copleșite de magnitudinea pandemiei.

Este, astfel, necesară continuarea unui program de suport în domeniul medical, corelat cu nevoile Republicii Moldova, agreeate la nivelul ministerelor de sănătate, institutelor de sănătate publică și consilierilor pe sănătate publică de la nivelul administrațiilor prezidențiale cu prioritate pe (1) programe de formare, schimb de experiență și stagii remunerate pentru personalul medical, (2) programe de finanțare rambursabilă și nerambursabilă pentru achiziție echipament medical, în special pentru unitățile medicale raionale, (3) continuarea programului de donare a vaccinurilor sau, în caz de disponibilitate și solicitări dinspre Chișinău, vânzarea acestuia și (4) suport tehnic pentru îmbunătățirea capacității laboratoarelor de la Chișinău pentru secvențierea genomului virusului COVID-19; 5) suport tehnic pentru consolidarea instituțională a Agenției Naționale pentru Sănătate Publică (ANSP) care se confruntă cu o penurie de cadre medicale, inclusiv a specialiștilor epidemiologici.

6. Cum poate România susține Republica Moldova la Bruxelles

Relația dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova a fost una mai degrabă rece în ultimii ani, cu programe de finanțare suspendate din cauza lipsei reformelor asumate, anularea alegerilor locale de la Chișinău și temerile că finanțările sunt folosite pentru a alimenta schemele de corupție. Odată cu alegerea Maiei Sandu în funcția de președinte a urmat o „dezghețare” a relațiilor, inclusiv un pachet masiv de sprijin pentru Republica Moldova în valoare de 600 milioane EUR, prima țară din afara UE careia i se oferă un asemenea program.

Summitul Parteneriatului Estic se va desfășura în decembrie 2021 și reprezintă un moment ideal pentru corelarea nevoilor de finanțare și reforme ale Republicii Moldova cu noile direcții propuse

de Uniunea Europeană pentru Vecinătatea Estică: (1) dezvoltare economică și o mai bună conectivitate, (2) investiții în tranziția verde, (3) investiții în transformările digitale, (4) lupta anticorupție și de reformare a sistemului judiciar, (5) societăți inclusive și deschise. România trebuie să-și coreleze programele de finanțare și de suport pentru reforme cu prioritățile deja prezentate de Uniunea Europeană.

Din păcate, România are o prezență redusă la nivel de experți și expertiză în proiectele de asistență tehnică desfășurate în Republica Moldova de către Uniunea Europeană, dar și în proiectele de twinning. Lipsa României și experților români din proiectele tehnice de la Chișinău este în antiteză cu mesajul promovat de București. Acestea pot fi promovate inclusiv bilateral pentru a susține expertiza moldovenească în accesarea programelor de finanțare europene.

Noul context politic de la Chișinău este și o bună ocazie ca Bucureștiul să inițieze relansarea Grupului pentru Acțiunea Europeană a Republicii Moldova (GAERM) creat, în 2010, la inițiativa României și Franței, pentru promovarea intereselor și vizibilității Republicii Moldova pe agenda europeană.

7. Combaterea dezinformarilor media de la Chișinău

Chișinăul rămâne un poligon de testare pentru proiectarea influenței rusești în Estul Europei, având în mass-media adevărate vehicule de promovare a narativelor rusești și antieuropene. Moldova nu are anticorpi pentru combaterea propagandei rusești, fiind una din țările cele mai expuse și vulnerabile în fața războiului informațional al Kremlinului. Cele mai multe televiziuni sunt dominate de conținutul în limba rusă, toate canalele importante rusești sunt retransmise în Republica Moldova, în comparație cu cele românești care lipsesc.

La Chișinău, TVR Moldova rămâne un jucător minor în spațiul media, are o cotă de piață extrem de redusă și retransmite deseori emisiuni din România fără legătură cu Republica Moldova. Posturile românești retransmise la Chișinău sunt și ele puține. Cu toate acestea, România și-a propus ca obiectiv cheie să susțină conținutul media prin programele de asistență bilaterală. Este nevoie de o regândire a strategiei TVR Moldova și un program extins de suport pentru acesta pentru a contracara propaganda pro-rusă în Republica Moldova, cuplat cu dezvoltarea unor programe de suport pentru canalele TV, radio și mass-media de calitate din Republica Moldova.

8. Eliminarea costurilor de roaming între Republica Moldova și Uniunea Europeană

Costurile de roaming între Republica Moldova și România, respectiv Uniunea Europeană, rămân ridicate. Discuții exploratorii care să conducă la eliminarea costurilor de roaming între statele PaE și Uniunea Europeană au fost lansate încă din 2019, însă procesul trenează și va fi unul de durată. La nivelul țărilor parte a Parteneriatului Estic se discută inclusiv de un spațiu de telecomunicații comun, fără costuri de roaming, ce ar trebui finalizat până la sfârșitul anului 2026. Țările din Balcanii de Vest au semnat deja un acord pentru eliminarea costurilor de roaming pentru convorbirile între țări.

Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană nu prevede însă reglementări cu privire la politica de roaming (cu referire la reducerea tarifelor sau crearea unui spațiu fără roaming pe model european) și nici nu stabilește obiective în acest sens. România nu poate în mod

unilateral să elimine suprataxarea costurilor de roaming între cele două țări, însă poate să susțină în mod activ, în negocierile de la nivel european, statele PaE și Republica Moldova accelerarea procesului de eliminare a tarifelor de roaming cu Uniunea Europeană. De asemenea, poate să încurajeze dialogul dintre operatorii de telecomunicații din cele două țări.

9. Comunicare strategică și extinderea sprijinului pentru reforme în societatea civilă

Reformele pro-europene, într-un stat cu deficit acut de democrație și în care influența anti-occidentală și pro-rusească este foarte activă, vor fi dificil de acceptat de administrațiile locale, dar și de cea centrală. Explicarea acestora, comunicarea aliniată a politicianilor, mesaje clare, articulate și congruente în spațiul public sunt esențiale într-un efort de comunicare strategică de care actuala putere de la Chișinău va avea nevoie - ceea ce nu va fi ușor de gestionat de liderii unui partid relativ tânăr, care se vor lovi pentru prima dată de rezistența unui sistem public, care va avea de gestionat eșecuri, sincope și de acceptat critici publice și dezinformare la scurt timp după ce va fi preluat puterea.

Comunicarea și explicarea reformelor pentru populație de către puterea de la Chișinău va trebui să fie sprijinită și prin efortul României de a se adresa, pe mai multe voci, populației, mass-media, ONG-urilor și să încurajeze reformiștii. Sprijinul României și al altor parteneri internaționali pentru societatea civilă și susținătorii reformelor din interiorul și din afara instituțiilor statului este extrem de important. Este, de asemenea, necesar un program de suport dedicat consolidării societății civile de la Chișinău, structurat pe prioritățile de reformă ce vor fi asumate de către Republica Moldova în relația cu Uniunea Europeană și România, și care poate ajuta inclusiv ca program de asistență tehnică. Programul trebuie gestionat transparent, corelat cu programele de finanțare ale celorlalți parteneri de dezvoltare, și poate fi gândit pe modelul granturilor norvegiene în România.

***Nota noastră: O variantă extinsă a acestui raport va fi publicată în săptămâna 26-30 Iulie 2021.*

****Poza de copertă este preluată de pe pagina Ziarul de Gardă*

Despre autori:

Victor Chirilă este director executiv al Asociației pentru Politică Externă (APE). Deține un master în politici publice europene acordat de Universitatea Edinburgh, Marea Britanie. Între 1996 și 2006, dl. Chirilă a activat în cadrul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. În această perioadă, a ocupat diferite funcții, inclusiv director adjunct al Departamentului de integrare europeană, șef de cabinet al ministrului de externe, consilier politic la Ambasada Moldovei în Statele Unite al Americii,

director adjunct al Departamentului Europa și America de Nord și al Departamentului Internațional Departamentul Relații Economice. A scris numeroase analize, comentarii și studii privind integrarea europeană, politica externă a Republicii Moldova, relațiile internaționale și soluționarea transnistreană, care pot fi găsite pe site-ul web al Asociației pentru politica externă - www.ape.md.

Bianca Toma este director de programe al think tank-ului Centrului Român de Politici Europene, cu expertiză în good governance, politici europene, justiție și anticorupție. Este autorul Index-ului Sustenabilității Direcției Naționale Anticorupție, a coordonat proiecte în România, Republica Moldova și Balcanii de Vest. A lucrat ca jurnalist pentru presa mainstream din România, a fost redactor șef adjunct al ziarului Adevărul și corresponsent permanent la Bruxelles

al acestei publicații. A fost buriser al Open Society Foundation în 2013 când s-a alăturat echipei CRPE.

Alexandru Damian este cercetător în cadrul Centrului Român de Politici Europene. Lucrează de peste 7 ani în proiecte privind buna guvernare, activism civic și de promovare a transparenței autorităților publice în România și Republica Moldova. Este interesat de parcursul european al Republicii Moldova și țărilor din Parteneriatul Estic, scriind deseori pe aceste subiecte.

Acest raport este parte a proiectului „**Contribuția societății civile la dezvoltarea Parteneriatului Strategic România – R. Moldova pentru integrarea europeană a R. Moldova**” este implementat de Centrul Român de Politici Europene (CRPE) și Asociația pentru Politică Externă (APE) și este finanțat de către Black Sea Trust for Regional Cooperation al German Marshall Fund.

Opiniile exprimate în acest material reflectă viziunea autorilor și nu în mod necesar și viziunea Black Sea Trust sau partenerilor săi.

